

*EL CONTE GAT ESCALDAT... (1900),
DE JOSEP BERGA I BOIX
JORDI CANAL*

Josep Berga i Boix va escriure el conte *Gat escaldat...* després de l'alçament de Badalona del 28 d'octubre de 1900, també anomenat «Octubrada». Aquesta insurrecció carlina fracassà estrepitosament. Provocà, tanmateix, una certa alarma social i política. Aquell dia, una partida d'una seixantena d'homes, encapçalada per Josep Torrents, va atacar sense èxit el quarter de la Guàrdia Civil de Badalona. Torrents fou abatut. D'altres partides de menor importància s'alçaren els dies següents –d'aquí, segurament, que l'avi Berga faci referència, en el conte, a l'últim novembre i no pas octubre– a Piera, a Castelldefels, al Lluçanès, a Gironella i en alguns indrets del País Valencià. Tot plegat va quedar en no-res. De fet, l'alçament tingué lloc al marge de la direcció del moviment. Entre els cabdills carlins implicats trobem personatges com Josep Miró àlies «Pepus», Josep Bisbal àlies «Pep de Vilanova», Josep Grandia àlies «Noi de Vallcebre» i Josep Casal àlies «Hereu del Frare de Malanyeu».

Quan creà aquest conte, el desembre de 1900, Berga i Boix era ideològicament molt proper als postulats carlistes. Lluny quedava la seva adhesió a la causa representada pel pretendent Carles VII de l'etapa del Sexenni Democràtic i el seu compromís dels anys vuitanta amb el catalanisme emergent. L'eclosió del catalanisme havia animat un grup d'olotins a crear i a integrar-se en el Centre Catalanista, malgrat que entre ells es podien detectar algunes diferències ideològiques o estratègiques. El pas dels anys anà obrint, tanmateix, esclatxes cada volta més difícils de dissimular. Així, per exemple, quan personatges de fermes idees tradicionalistes com Berga, o com Marià Vayreda, un altre dels membres de l'Escola d'Olot, van adonar-se que a l'interior del catalanisme s'estaven desenvolupant de forma oberta posicions que ells consideraven profundament perniciososes –el possibilisme de determinats grups catalanistes conservadors o el

republicanisme d'altres–, començaren tot seguit a marcar distàncies. Sense renunciar al regionalisme, Josep Berga i Boix –i també Marià Vayreda, és clar, tot i que uns anys després– s'apropà de bell nou al partit carlista. Es va inscriure com a soci al Cercle Tradicionalista d'Olot, fundat el 1889 –el 1890 aquesta entitat va encarregar-li l'elaboració del rètol que s'havia de col·locar en un dels balcons de la façana del local– i va apropar-se més endavant als sectors liderats per Mn. Esteve Ferrer i *El Deber*. El setmanari *Lo Mestre Titas* (1897-1900), de Barcelona, que es cita en el conte, representava a la fi del segle els sectors més catalanistes a l'interior del carlisme. Estava vinculat al Centre de Carlistes, una escissió del Cercle Tradicionalista de Barcelona, i topava sovint amb la línia oficial del carlisme català, marcada per *El Correo Catalán* i el seu director i cap regional Lluís Maria de Llauder. Entre els principals col·laboradors de *Lo Mestre Titas* podem destacar Joan Maria Roma, Manuel Roger de Llúria i Joan Bardina.

Gat escaldat... no és ni el primer ni el més important dels textos –per no parlar de les pintures, com ara el retrat del pretendent Carles VII, un oli sobre tela de 1870 que va ser exposat a la façana de l'Ajuntament durant l'ocupació carlina d'Olot el 1874-1875– dedicats per Josep Berga i Boix al carlisme. No es pot oblidar la novel·la *El Casal del Roure*, inèdita. Malgrat ser anunciada com de propera aparició a la darrera pàgina impresa de la novel·la *Clareta* (1917), mai no va veure la llum. Berga feia referència a aquesta obra en un article publicat el gener de 1901 a *La Renaixensa*, titulat «A propòsit de las infamias que's propagan contra'l Dr. Morgades»: «*Deu fer quinze o setze anys que vaig escriure una novel·la de costums muntanyeses, descrivint l'època de la darrera carlinada en la comarca olotina. L'assumpte principal versava sobre un oficial carlí masover d'un ricatxo liberal i la filla d'aquest, i l'amic del cor a qui dec haver-me tret la mania d'escriure en castellà, en Carles Bosch de la Trinxeria, m'hi féu un pròleg i estava empenyat en que la novel·la es publiqués. Però causes superiors, entre les quals hi ha la de que cap editor volgué carregar amb lo mort, feren que restés arraconada per sempre.*» El conte de l'avi Berga que es reproduïx a continuació també va veure la llum al periòdic catalanista *La Renaixensa*, el 13 de gener de 1901¹.

●

¹ Josep BERGA [i BOIX], «Gat escaldat...», *La Renaixensa*, 13 de gener de 1901, p. 271-273. L'ortografia ha estat normalitzada. Sobre Berga i Boix, cf. Joan SALA i PLANA, *Josep Berga i Boix (1837-1914). L'interpret d'una època*, Olot, Llibres de Batet, 2000. Sobre el carlisme a la fi del segle XIX i les relacions entre carlins i catalanistes, cf. Jordi CANAL, *El carlisme català dins l'Espanya de la Restauració. Un assaig de modernització política (1888-1900)*, Vic, Eumo Editorial, 1998, i *Banderas blancas, boinas rojas. Una historia política del carlismo, 1876-1939*, Madrid, Marcial Pons, 2006.

GATESCALDAT..

En Borra, el sereno de la fàbrica, i en Jan, un dependent antic de molta confiança, eren los únics que durant la nit guardaven lo gran edifici: los amos s'estaven a ciutat, situada vora el riu, un quart més amunt. La fàbrica quasi era voltada de parets i jardins, d'arbres de tota mena, i el conjunt d'aquell indret presentava un cop de vista artístic i fantàstic. A baix al fons de la cloterada el gran casal; de la cinglera espadada eixia la gran cascata que omplia la resclosa; a quaranta metres de la fàbrica, el pont d'un sol arc, lo més atrevit d'aquella terra; la tradició contava que els dimonis lo feren en una nit per a arreplegar l'ànima de la donzelleta del Mas de Dalt, però que un àngel destorbà tots los plans de Satanàs.

De la cinglera n'eixien reguerons d'aigua en totes direccions i una vegetació luxuriosa tapava les demés fàbriques, que es veien vora el riu, cap avall, com punts blancs entremig dels arbres. La carretera nova serpetejant en mil corbes, seguint lo llit del riu i els fils de telègraf i diferents telèfons particulars que comunicaven lo poble amb la ciutat, acabaven de donar a dit racó totes les aparences d'un fragment de terra civilitzat. I realment així era.

En Borra i en Jan, l'any setanta tres, durant la darrera carlinada, havien sigut presos pel Tremendo, un cabecilla petit, però molt rabiós, que els tingué tancats quatre hores seguides en una cambra del Cafè de Dalt per sospites de si tenien o no tenien armes amagades que devien servir pels cipaïos de la ciutat. En Borra i en Jan, de carlins no ho eren, ni ho havien sigut mai; no es cuidaven d'altra cosa que de sa obligació; però des d'aquella feta no pogueren ràure mai més al Tremendo ni al Gabaig de Vilanant que amb son esquadró acompanyava al primer durant aquell dia, i li deia que els afusellés. Sort que persones de bé intervingueren en aquell fet, que, sinó, tal volta s'hauria hagut de plorar una desgràcia.

Los dos dependents de la fàbrica llegien lo *Brusi*; pel barri es llegia el *Mestre Titas*, que corria de mà en mà per totes les cases, i encara que els ànims estaven ben tranquils respecte a la política i feia vint-i-cinc anys que en dit racó tothom vivia en la pau més completa, malgrat això, en Borra i en Jan eren tinguts per liberals, fins per sospitosos; no eren gaire ben vistos en certes reunions, i alguns carlins dels més entusiastes los senyalaven amb lo dit com a corcats, perquè estaven subscrits al diari que els partidaris del Duc de Madrid consideraven com lo més dolent d'Espanya per la santa causa.

A l'esclatar la bomba de Badalona durant l'últim Novembre, hi hagué vertadera emoció en aquell veïnat: xius xius a cau d'orella, aplecs misteriosos, anants i vinents, fesomies forasteres, i en Borra i son company observaren que al cafè els hi feien mala cara, que s'amagaven d'ells, que comentaven les notícies amb signes, en fi, compregueren que s'acostava una temporada de mal pelar, tan negra com la darrera carlinada.

En l'espai de tres o quatre dies augmentà la tensió dels esperits, per les noves exagerades que mals intencionats feien córrer. Als dos llegidors del *Brusi*, un obrer de la fàbrica els hi contava com ell havia vist que els pagesos d'aquelles vores, treballant pels camps duïen amb tot descaro boina vermella; que sabia de cert que el famós cabecilla el Noi de Vallcebre traginava en sa partida canons de tir ràpid, que encenien les mateixes pedres i engegaven cinc cents trets per minut; que el misteriós personatge l'home de la caixa dels llamps, un que sempre seguia darrera d'en Savalls, havia arribat a la muntanya amb barba blanca com Sant Bartomeu, després d'haver passat a New-York i Washington vint-i-cinc anys de carrera estudiant enginyers formidables per a enrunar pobles i foradar les mateixes muntanyes.

Un d'aquells dies en què corrien noves sensacionals, en què es deia que molts carlins havien desaparegut de casa seva, que es murmurava si s'alçaria la comarca entera, arribà el *parte* de que tota Espanya estava en estat de siti. En Borra i en Jan no anaren al cafè, se posaren tristos i preocupats i al retirar ja temeren una catàstrofe.

En Borra no se n'hi anà al llit; era el sereno de la fàbrica i tenia de rondar per l'edifici. En Jan ja li encarregà que al més petit soroll lo despertés.

Realment les aparences eren de què hi havia un temperi de mil dimonis, i pel que desitjava estar-se a casa, pel que volia salut i feina i en tenia, les coses presentaven mal caràcter.

Heus aquí que vers les onze d'aquella nit, lo sereno oí una fressa estranya: pujà corrent vers la terrassa de la fàbrica, i corprès, amb l'ànima glaçada, veié baixar a pas gimnàstic per la colzada del pont, una espècie d'exèrcit, una visarma horrible. Carros monumentals amb màquines de guerra, homes amb atxes enceses, altres amb perxes llarguíssimes amb garfis i llances, banderes, lliteres, mobles incomprensibles, una confusió inexplicable. En Borra amagà la llanterna i ert d'espant, sense donar-se ben bé compte de lo que veia i de la situació en què es trobava, corregué a cridar lo seu company: -Aixeca't per l'amor de Déu, li digué, devem tenir aquí al Noi de Vallcebre i l'home de la barba blanca amb tota sa botiga-

En Jan s'alçà esmaperdut i sense calces, i, tremolant ambdós companys, se col·locaren darrera d'una finestra mig oberta, contemplant horroritzats com baixava corrent lo batalló terrible, que deuria anar a alçapremar-ho tot, començant pel poble on hi havia un casino liberal, tres o quatre guàrdies civils, una dotzena de republicans, que tots plegats demanarien la vida per l'amor de Déu encara no veurien les forces carlines. Era evident que aquella nit s'havia alçat lo país en massa i que els partidaris de D. Carlos comptaven amb elements per a ensorrar-ho tot.

Lo famós batalló havia desaparegut en los zics-zacs de la carretera que en Borra i en Jan encara estaven com encarcerats guaitant per la finestra mig oberta.

Llavors començaren los comentaris fatídics: si vindran de la ciutat, si hauran emmenat lo veïnat de Dalt, si aniran vers la capital de la província, si deuran reunir-se amb los dels pobles de marina... Quin misteri!

L'espant, l'horror causat per la visió inexplicable, deixà freds als dos guardadors de la fàbrica. De visió no ho era, era la realitat nua i crua; eren carlins amb canons, o ametralladores, o màquines infernals. Ells no dubtaven ja de que totes les cases de pagès eren plenes d'armes i que l'alçament de què tant se parlava se verificava en aquella nit. Ara es veu clar com la llum del dia, perquè els cafeters de la ciutat feien grans provisions, i tots aquells que en la darrera carlinada feren grans negocis anaven i venien d'una banda a l'altra. La fàbrica hauria de parar-se i llur posició tranquil·la restava amenaçada perquè tot aquell veïnat, lo més gran del poble era carlí, i dels del *Mestre Titas*, que representaven la força i la gran diplomàcia dintre les varietats en què estaven dividits los adeptes a D. Carlos.

Tal volta el poble, que es troba situat a mig quilòmetre darrera la colzada, comença a sofrir los horrors de l'incendi: «Has sentit quina descàrrega?... té... altra explosió...» Oh, si, hi era l'home de la maleïda caixa; anava sobre d'aquell carro tan llarg, fumant amb pipa, amb tota tranquil·litat, com si estigués segur del seu triomf! I la remor de la gran cascata es confonia amb los espetecs dels llamps, i un cel vermellós mig entelat, reflectia les flamarades del poble.

Així passaren quatre o cinc hores mortals amb l'esglai al cor, ajamolits, fins que fou dia, i començaren d'arribar treballadors a la fàbrica.

A l'hora acostumada, es presentà algun obrer a quin preguntaren per les noves que corrien. Un treballador respongué que per lo que podia ser no havia estat res; altre contestà que, a no ser la companyia de bombers de la ciutat, que fou avisada por telèfon, s'hauria cremat un bon tros de la fàbrica de la Gorga Fonda, però en aquell moment lo foc era del tot dominat i creia que els bombers ja tornaven.

En Borra i en Jan se miraren l'un a l'altre com qui torna a veure visions; però en Jan agarrà al sereno pel gec, se l'emportà tres passes lluny dels treballadors i li digué a cau d'orella: -Una altra nit quan sentis fressa i vegis algun bulto, posa't ulleres abans de... - Què, respongué el sereno, no els has vist tu també com jo? Si estàvem il·lusionats, què vols fer-hi? Doncs, no en parlem enlloc, o sinó ens tindran per ximplés.

Aquell dia tornaren al cafè, però ni allà ni en cap part se parlava de carlins, ni en la comarca ni en la província se'n mogué un. Si de cas ho deuen guardar per un altre dia; però el qui ha sigut escaldat una vegada fins té por de l'aigua tèbia.

JOSEP BERGA
Desembre 1900